

Den foretagsomme kaptajn

Niels Christian Sveistrup (1786-1874)

Baggrund og militær karriere

Niels Christian Sveistrup blev født den 18. februar 1786 i Store Heddinge, som søn af en stearinlysfabrikant, men voksede op i København. Faderen døde i 1791, og moderen giftede sig igen, men døde selv tidligt, så drengen blev forældreløs i en alder af kun 5 år. Moderens nye mand giftede sig igen, men døde også tidligt, hvorpå hans 2. kone atter giftede sig. Drengen kom således til at vokse op i et hjem, hvor han hverken var i familie med husfaderen eller husmoderen, men til gengæld sammen med to kuld halv søskende.

Han blev student i 1804 og begyndte så vidt vides at læse videre. I hovedstaden blev han medlem af Studenterkorpset, også kaldt Kronprinsens Livkorps. Han deltog i forsvaret af byen under englændernes belejring i 1807. Året efter blev han sekondløjtnant i Norske Livregiment, og 1812 blev han premierløjtnant. Det blev en meget kort militær karriere, for allerede den 26. september 1815 tog han sin afsked fra hæren. Pensionen var på 90 rigsdaler, men den afstod han fra. Den 3. juni samme år fik han sit afskedspatent med ret til at kalde sig kaptajn, og det gjorde han så resten af livet.

Sveistrup bliver gæstgiver

Forklaringen på denne hastige afsked fra forsvaret var, at Sveistrup havde gjort et godt parti. Ifølge familietraditionen havde han været indkvarteret på Hotel Prindsen i Roskilde i 1808, hvor værtinden var madam Anne Marie Rosted (1743-1825), kendt for sin gode mad. Hun havde sin kusines datter, Agathe Johanne Hansen (1787-1860), i huset. De to unge fik nu et godt øje til hinanden. Da madam Rosted var en ældre dame uden en arvtager til hotellet, blev man enige om, at det unge par skulle overtage ledelsen efter deres bryllup.

De blev gift den 20. november 1817. Samtidig købte Sveistrup "Gæstgievergaarden Prindsen" med jordtilliggende og en del inventar af madam Rosted, ligesom parret straks overtog ledelsen af hotellet. Fru Sveistrup stod for køkkenet, der også omfattede egen produktion af brød, øl og brændevin. Kaptajnen tog sig af de mere udadvendte aktiviteter – bl.a. at hygge om gæsterne.

Hotellet var forsynet med et større antal gæsteværelser,

Portræt af kaptajn Sveistrup. Da kaptajnen omsider fik dannebrogssordenen trods modstand fra Frederik 7., fordi han var kommet til at fornærme grevinde Danner, fik han ordenen malet på sit portrætmaleri. Maleri af Jacob Kornerup 1853. Roskilde Museum.

Hotel Prindsen kort før nedrivningen i 1875. Rækken af lindetræer blev hvert år beskåret fra en høj stige med en skarpsleben ryttersabel. På hjørnet af Rosenhavestræde havde familien Svestrup sin private lejlighed. Foto ca. 1870 Ukendt fotograf. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

alle udstyret med gammeldags himmelseng og servante, og flere små hestestalde, hvor man kunne servicere gæsternes almindelige befordringsmiddel, heste. Dertil kom restaurationslokaler, hvor borgerskabet kunne holde store private fester. Festmenuen var altid den samme: forløren skildpadder, kalvesteg og lagkage, en noget tung menu. Huset var også foreningslivets faste tilholdssted med diverse klublokaler og "den lille Sal", som blev brugt til mindre møder. Endelig var der "den store Sal". Her blev der holdt danseskole, baller, politiske møder, teaterforestillinger m.v.

Scenen i den store sal

Svestrup gik op i et begreb, der i samtiden gik under betegnelsen "forlystelsesbegivenheder", det vil sige kulturelle oplevelser i form af oplæsninger (eksempelvis af kongelige skuespillere), oplysende foredrag og udstillinger af diverse art med offentlig adgang. Årets kulturelle højdepunkter på Hotel Prindsen var de omrejsende skuespillerselskabers optræden. Der var tre konkurrerende selskaber, som optrådte på skift. Som optakt til begivenheden rejstes en primitiv scene i den store sal. Ifølge tømrermester Lorentz Webers (1858-194¹) erindringer blev scenen opstillet på træbukke i den ene ende af salen med et bemalet stykke lærred som forside ud imod publikum. Belysningen bestod hovedsagelig af stearinlys, så det har været en brandfarlig oplevelse at overvære disse forestillinger. Hvert selskab optrådte som regel 8 eller 14 dage ad gangen.

Også forfatteren Carl Muusmann (1863-1936) har beskrevet disse forestillinger i sine barndomserindringer. Hans hjem måtte næsten hvert år levere tre uundværlige rekvisitter, nemlig et skærmbælte, en gyngestol og en slåbrok. Siden

Kaptajnen lod fremstille et reklametryk for sit gæstgiveri med tysk oversættelse, hvor man kunne se, hvad etablissementet havde at byde på. "Table d'hôte" betyder fællesspisning ved et stort spisebord til fast klokkeslæt, her ved togenes ankomsttid. U. å. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

overværede hele familien forestillingen: “Det var festlige Aftener, naar vi fra vort Hjem i Adelgade, lige over for Hersegade, begav os de faa Skridt hen til Hotellets store Port, gik op over de lave gasbelyste Trapper og tilsidst fortsatte vor Vej ad en stejl Hønsesti-ge til nogle smaa lavloftede Loger, og herfra fulgte vi alle ... med Spænding alle Forberedelserne, indtil Lyset i Gaskronen blev skru-et ned, og Tæppet blev rullet op i nogle tykke Sejlgarnssnore”.1)

Teaterstykkernes bevægende og undertiden bloddryp-pende scener gjorde et voldsomt indtryk på den lille Carl. Beskrivelsen viser, hvor gammeldags og primitivt gæstgi-vergården var indrettet. Dog var der til sidst indført gaslam-per. Det har næppe heller været den store scenekunst, der udfoldede sig i disse rammer, men i provinsen var der et tak-nemmeligt publikum til tidens folkekomedier, hvoraf de fle-ste siden er gået i glemmebogen.

Kongeligt besøg

Selv kongen, Frederik 6. (1768-1839), gæstede af og til Hotel Prindsen. Professor Jacob Kornerup (1825-1913) har givet en livfuld skildring af ceremoniellet. Kongens vogn blev mødt uden for Røde Port af byfogeden i åben vogn og andre re-præsentanter for byen. Byfogeden kørte nu forrest med kongens vogn bagefter. Den var forspændt fire heste. På bukken sad den røde kusk og jægeren. På hver side red en husar-of-ficer og to adjudanter fra Roskilde Borgervæbning, byens brand- og vagtværn. Kongen havde fart på, så de gode bor-gere måtte ride til og nåede ret anstrengt frem til Hotel Prind-sen.

Her sprang byfogeden af sin vogn og stillede sig med den trekantede hat i hånden foran hotellets dør, hvor kaptajnen allerede stod – naturligvis i gallauniform. Kongen, en lille tynd skikkelse i højroed uniform og blå kasket, steg nu rask ud og hilste militærisk på modtagelseskomitéen. Efter en hurtig frokost steg majestæten igen til vogns. Kaptajnen ud-bragte et leve. Så gik turen hen til torvet, hvor borgerkorpset paraderede. Medlemmerne præsenterede gevær, det bedste de havde lært, trommeslagerne lod trommestikkerne danse på trommen, og Roskildes gamle fane med den sorte ørn blev sænket for monarken. Kongen mønstrede garden med en nådig hilsen og kørte videre på sin færd ud gennem en af byens porte.

Landbrug og havebrug

Sveistrup måtte påtage sig andre opgaver i forbindelse med

Familien Sveistrups dagligstue i lejligheden på hjørnet af Algade og Rosenhavestræde. Tegning ved L. C. Thue-recht 1858. Kopi i Ros-kilde lokalhistoriske Arkiv.

Kaptajn Niels Christi-an Sveistrup i borger-væbningens gallauni-form – lettere karikeret. Tegning ved Jacob Kor-nerup, muligvis 1845. Roskilde Museum.

Den gamle Tuttesti blev reableret i 1831, dels for offentlige og dels for privat indsamlede midler. Navnet hentyder til den substitut, der betjente Sankt Jørgensbjerg Kirke som løbedegn på reformati-onstiden, ofte en elev fra latinskolens ældste klasse. Foto: Jeppe Tønsberg 2018.

driften af Prindsen end selve gæstgiveriet. Der hørte et såkaldt "landeri" til hotellet, en større landbrugsbedrift med jorder i bymarken. Denne bedrift kastede hotelværtens sig med iver over. De små hestestalde blev erstattet af en større staldlænge. I 1819 købte han en ekstra jordlod i Nyvang, der lå øst for byen over imod Hedehusene. Kaptajnen blev betragtet som lidt af en foregangsmand i samtiden. Han indførte blandt andet et nyt sædskifte på sin jord, idet han vekslede mellem havre, brak med tilførsel af gødning, rug, kartofler, byg og græs med kløver to år i træk. Han kunne også finde på at dyrke roer på sin brakmark.² Som mange

andre landmænd i guldalderen eksperimenterede han desuden med sommerstaldfodring.

Men det var især inden for havebruget, at Sveistrup blev betragtet som en pioner allerede i sin samtid.³ Han samarbejdede også med andre haveinteresserede i byen. Sammen med stiftsskriver C. Hansen og malermester Ehlers dannede han en privat komité i 1822 i den hensigt at anlægge og beplante offentlige spadserestier, gerne med storslåede vuer over omegnen. Det var den engelske havestil, der herved introduceredes.

Omkring 1828 erhvervede Sveistrup den have, der blev kaldt for Trægården, fra domorganist Jens Struck (se s. 62). Ved hjælp af sin dygtige gartner, Rasmus Jensen, fik Sveistrup omdannet Trægården til en dejlig lysthave. Haven var ikke bare til prydelighed med store parktræer som eg og ask, men også til nytte med mange frugtræer, bl.a. valnød. Sveistrups lysthave blev siden fremhævet som noget særligt i graver Quistgaards indberetning om havebrug i Roskilde fra 1898.⁴

Denne glæde ved havebrug var med til at igangsætte en veritabel havebølge, der skyllede ind over Roskilde i disse år. Mange private gjorde som Sveistrup og indrettede selv engelsk inspirerede haver. I 1833 dannedes "Selskabet til Byens Forskønnelse" i den hensigt at udbrede denne bevægelse til hele byen. Midlerne til anlæg af offentlige spadserestier og lystanlæg kom dels fra bystyret dels fra private. Havekunst var kommet på mode i guldalderen. Endnu i dag kan vi glæde os over parkanlæg som Klostermarken og spadserestier, som Tuttesti, Birke Allé og Bellevuesti.

Velgørenhed

Sveistrup-parret fik tre børn, men kun datteren Hanne Lemmine Marie (1828-1900) blev voksen. Hun blev gift med modehandler Janus Christian Poulsen (1826-1859) og fik selv tre børn: datteren Agathe Nielsine Poulsen, der aldrig blev gift, og sønnerne Alfred Sveistrup Poulsen, domprovst i Roskilde, siden biskop i Viborg, og Janus Christian Poulsen, bogholder i Roskilde. Hanne blev tidligt enke, et år før modernens død i 1860, og havde derfor mulighed for at tage sig ekstra af sin far på hans gamle dage.

Barnebarnet Janus har beskrevet sin bedstefars have og hans interesse for valgørenhed, to ting, der kunne kombineres. Han skriver: "Trægaarden var Bedstefars private Lysthave, og det blev betragtet som en meget stor Begunstigelse at blive inviteret derned. Den blev undertiden aabnet for Basarer – dengang

Sveistrups lysthus i Trægården, hvor familien kunne nyde sommersøndage. Oppe på loftet stod et stort kar med vand. Herfra førte en ledning ned til et springvand i haven. Der var også en legeplads med vippe og ballancestand til børnebørnene. Gengivet efter porcelænskop. Se Roskilde Føljetoner, bd. 2 s. 48.

Kaptajn Sveistrup inspicerer byens brandkorps og borgervæbning: Fra venstre ses adjutant, premierløjtnant i brandkorpset, møller Jacob P. Brønninge, kaptajn Sveistrup selv, løjtnant i samme korps, hattemager Pætges, der gør flot honor, og til sidst tamburten, politibetjent Lind, med tromme. Akvarel ved Jacob Kernerup 1845. Roskilde Museum.

Sveistrups fugleskydningskive fra 1834 har motiv fra Roskilde Havn. Teksten lyder: "Roeskilde Fiords første Beseilings Aar. Gid Handel og Søefart florene". Det hentyder til, at havnen netop var blevet opmudret til gavn for skibsfarten. Læg mærke til søbadeanstalten oprettet samme år. Foto: Bennie Hansen for Fugleskydningselskabet for Roskilde og Omegn. Roskilde Museum.

sagde man Markeder – i Velgørenhedsøjemed, f. Eks. til Fordel for det Understøttelsesselskab for trængende Familier af Borgerklassen, som Kaptajn Sveistrup i 1834 var Medstifter af og sad i Direktionen for sammen med Farver Svane, Overlærer Hage og Købmand P. Lassen, eller til Fordel for Asylet og andre Institutioner".⁵ Børneasylet var oprettet i 1835. Her kunne udearbejdende mødre få passet deres småbørn.

Stadskaptajn og brandchef

Til trods for at Sveistrup havde fuldt op at gøre som hotelvært, følte han sig stadig som officer. Heldigvis var der også brug for hans militære egenskaber i Roskilde. Han blev hurtigt øverstbefalende for Roskilde Borgervæbning. Dette vagtværn trængte atter til at blive strammet op som i stadskaptajn Aarestrups tid (s. 72). Det var lige en opgave for kaptajnen. De fleste medlemmer var gamle spidsborgere uden større militær erfaring. Sveistrup fik dem nu til at købe nye uniformer. Det var straks sværere at indøve en passende eksercits. Brandkorpset var civilklædt i mørke farver, kun dets officerer var i uniform.

En gang om året holdt korpsets knap 200 mand øvelse på torvet. De opstilledes først til parade i dobbelte rækker med hovedsprøjte nr. 1 på højre fløj. Når man med besvær havde fået brandfolkene på plads – ikke få havde for at modvirke tørhed i halsen indtaget adskillige snapse – så meldte adjutant, premierløjtnant og møller P. Brønning, dette til kaptajnen, som nu kunne skridte fronten af under fuld honnør. Derpå gav han ordre til selve brandøvelsen. Nu fór alle rundt mellem hinanden. Stiger blev stillet op og husene overrislet med vand. Af og til fik byens forsamlede ungdom også et strint til stor morskab. Desværre løb det meste af vandet ud på torvet gennem revner i slangerne, så nytteværdien har ikke været særlig stor. Når dette sceneri havde stået på en stund, lød borgervæbningens trommesignaler, hvilket betød: "Hold inde", og øvelsen var forbi.

Politisk karriere

Sveistrup deltog også aktivt i byens styre som eligeret borger. Bystyret blev stadig ledet af en kongevalgt magistrat, der talte en borgmester og to rådmænd. Hertil kom et borge-rudvalg bestående af de eligerede borgere, meget udemokratisk valgt af byens højere borgerskab. Man kunne kun vælge mellem tre kandidater udpeget af magistraten, når et medlem var på valg, typisk ved dødsfald.

I 1829 havde byen fået sin første avis: Avis for Roeskilde Bye og Omegn. Efter redaktørskiftet i 1832 skiftede avisen året efter navn til Roeskilde Avis og Avertissementstidende og blev mere kritisk over for kommunestyret. Der var kritik af skattesystemet, der begunstigede de rige, og i 1836 kritiseredes Borgerskolen, idet flere af børnene forlod skolen uden at kunne læse ordentligt. Sveistrup svarede på bystyrets vegne i avisen og gendrev kritikken med et par sure bemærkninger om, at alle "*råbte på Offentlighed*". Kommunestyret havde ikke tidligere været besværet med offentlig kritik.

Efter den nye kommunallov af 1837 blev de eligerede borgere afløst af borgerpræsentationen, der var en anelse mere demokratisk valgt end de eligerede borgere. Ud af Roeskilde 3000 indbyggere fik 195 stemmeret og 103 var valgbare. Ved valget i 1838 fik Sveistrup sæde i den nye borgerrepræsentation på syv medlemmer.

Sveistrups otium og hotellets endeligt

Den 1. december 1867 blev Sveistrup udnævnt til æresborger

Niels Christian Sveistrup fotograferet som ældre i afslappet påklædning. Ukendt fotograf. Ca. 1870. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

Hotel Prindsen, den statelige bygning opført 1875-76, som vi kender den i dag. Hotellet blev tegnet af en af datidens førende arkitekter, Ove Petersen, der også tegnede Det kongelige Teater og Hotel d'Angleterre. Bygningen er fredet. Foto ved Jeppe Tønsberg 2018.

i byen i anledning af sit 50 års jubilæum som borger i Roskilde. Ved samme lejlighed blev han også æresmedlem af Borger- og Håndværkerforeningen, der fejrede ham ved en stor fest i foreningen. Efterhånden trak han sig tilbage fra sine mange hverv og bortforpagtede hoteldriften. Nu ville han nyde sit otium. Til hverdag sad han i sin lejlighed på hjørnet af Rosenhavestræde og Algade (nr. 13) og kiggede ud på de forbipasserende på hovedgaden i sit gadespejl.

I frugtsæsonen kunne han finde på at give skolebørn, der gik fra skole, pærer fra Trægården. Overfor i nr. 12 sad den gamle agent Anders Borch (1802-1881). Han hørte ikke til den muntre type som sin bror, agent Søren Borch (1798-1862), henne på torvet. Borch var ligeledes pensionist og kiggede ud på gaden ifølge Carl Muusmanns erindringer og ærgrede sig over, at skolebørnene holdt til på nordsiden af gaden, hvor de fik pærer af kaptajnen. Omsider døde den gamle Sveistrup den 19. marts 1874 efter 57 år på Hotel Prindsen.

For at leve op til tidens krav, havde Sveistrup givet det gamle hotel en overhaling efter sin tiltræden. Han forsøgte også at følge med tiden ved bl.a. at indføre gasbelysning, da det blev muligt (Roskilde fik gasværk i 1863). Men siden blev der ikke gjort meget for at holde gæstgivergården ajour med udviklingen i det omgivende samfund. Hotellet var ved den gamle gæstgivers død så nedslidt, at der ikke kom et eneste bud, da det blev sat på auktion. I stedet blev hotellet erhvervet af en kreds af byens borgere i den hensigt at nedrive de gamle bygninger. Det skete i 1875. En epoke var herved endegyldigt slut.

I stedet byggedes det fine hotel, som endnu pryder Algade.⁶ Trægården blev solgt fra i 1878 og blev siden et kendt forlystelsessted med samme navn. I dag dækker navnet over en moderne karrébebyggelse på dette sted.

Noter:

1. Muusmann 1925, s. 5.
2. Roskilde bys historie, s. 236.
3. Indberetning til havebrugskonsulent Stephan Nyeland fra graver Th. Quistgaard, Gråbrødre Kirkegård, om havebrugets stilling i Roskilde, dateret 8. marts 1898. Landbohøjskolens Bibliotek.
4. Som note 3.
5. Christensen 1926, s. 47.
6. Om det nye Hotel Prindsen: se evt. Tønnesen 2014, s. 91-100 og s. 179-188.

Kilder og litteratur:

- Roeskilde Avis og Avertissementstidende 1833-1874.
- Roskilde Byfoged. Skøderegister 1738-1829.
- Roskilde Raadstue. Brandtaxationsprotokol 1791, 1801-10 og 1811-27, 1828-47.
- Christensen, Chr.: Sveistrups Eg. Af Trægaardens Saga. Roskilde-Føljetoner. 1929. Bd. 2, s. 37-53.
- Christensen, Chr.: Prinsen i Roskilde: Den gamle Gæstgivergaards Historie fra 1695 til vore Dage. Flensborgs Forlag. 1926, s. 52-66.
- Fang, Lotte: Hotel Prindsen i Roskilde 1876-1976. Eget Forlag. 1976.
- Kornerup, Jacob: Roskilde Minder. Udgivet af Arthur Fang. Flensborgs Forlag. 1907.
- Muusmann, Carl: Barndoms-Erindringer. Jul i Roskilde. 1. årg. 1925, s. 5-8.
- Quistgard, Th.: Indberetning om havebrugets tilstand i Roskilde. Dateret 8. marts 1898. Landbohøjskolens Bibliotek.
- Roskilde Bys historie 1536-1850. Bd. 2. Udgivet af Historisk Samfund for Roskilde Amt. Roskilde Museums Forlag. 1998.
- Skræddermester J. N. Lundstrøms Optegnelser. Nedskrevet fra 1830. Jul i Roskilde. 3. årg. 1927, s. 20-21.
- Tønnesen, Eva: Stærke kvinder i Roskilde fra enevælde til matadortid. Historisk Samfund for Roskilde Amt. Årbog 2014.
- Weber, Lorentz: Smaa Billeder fra Roskilde omkring 1870. Jul i Roskilde. 1. årg. 1925, s. 9-10.
- Roskilde og Omegns Fugleskydningsselskabs hjemmeside:
<https://www.roskildefugleskydning.dk/>